

А. Д. Оліфіренко,
к. т. н., доцент, Чернігівський державний технологічний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР

Запропоновано теоретико-методологічний підхід щодо основ інституціональних змін, який дозволяє розкрити їх природу та визначити напрями удосконалення механізму формування інституціональних змін у сфері державного регулювання розвитку корпоративних структур.

In the article proposals a theoretical and methodological approach to the foundations of institutional change, which can reveal their nature and identify areas of improvement of the mechanism of formation of institutional changes in government regulation of corporate structures.

Ключові слова: державний механізм регулювання, інституціональне середовище, корпоративні структури.

Key words: state mechanism regulation, institutional environment, corporate structure.

ВСТУП

Аналіз змісту інституціональних змін, виявлений у наукових працях [1–4], показує, що стійкість або змінність складових інституціонального середовища функціонування корпорацій — інститутів, відображає двоїстий характер їх розвитку. Ефективність інституціонального середовища функціонування корпорацій буде зростати, якщо інституціональні норми будуть сприяти адекватній логіці розвитку корпоративних структур. Розуміючи значення та необхідність прогресивного розвитку, держава встановлює такий економічний порядок, адаптація до якого корпоративних структур може підвищити соціальну ефективність інститутів разом з економічною. Властивість "прогресивної віддачі" інститутів пролонгується у їх ефективність.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Оскільки значна більшість дослідників визначає посилення інтеграційних процесів у економіці, які впливають на якісний зміст державного управління, то мета даного дослідження пов'язана з проблемою удосконалення інституціонального середовища, оцінкою ефективності інституціональних змін та механізмом їх формування щодо функціонування корпоративних структур та їх об'єднань.

РЕЗУЛЬТАТИ

Змістовний аналіз факторів стимулюючого або гальмуючого характеру інституціонального середовища наводить на думку про когерентність інститутів, яка взаємозумовлює безперервність процесу їх удосконалення або відмирання. Стійкість розвитку інституціонального простору забезпечується вищими за ієрархією порядку інститутами — Конституцією, кодексами, законами, які не змінюються впродовж тривалого періоду часу. Інститути нижчого рівня ієрархії мають не на стільки складну структуру та процедуру їх змін, тому виявляються більш динамічними та змінними, що, безперечно, відбивається на динаміку інституційного середовища функціонування корпоративних структур.

Забезпечення ефективності розвитку корпоративних структур об'єктивно потребує удосконалення економічних інститутів на всіх рівнях ієрархічної структури управління: державному, регіональному, галузевому, корпоративному. Об'єктивність інституціональних змін, на нашу думку, визначена наступними чинниками:

— зміною характеру впливу існуючих інститутів, що позиціонуються як такі, що створюють інституціональні основи функціонування корпоративних структур: економічних функцій держави, контрактиції, накопичення та перерозподілу, трудових відносин, екологічні функції та ін.;

— необхідністю нейтралізації негативних інституцій (корупції, кримінальних відносинах, непередбаченості та залежності у контрактних відносинах, фінансові махінації та ін.);

— необхідністю введення в дію нових інститутів як результату попередніх періодів трансформації національного та світового рівня, пов'язаних з інформатизацією, глобалізацією, соціальною відповідальністю, патерналізмом та ін.

Реорганізація корпоративних структур безпосередньо пов'язана з удосконаленням інституціонального середовища, викликана необхідністю їх адаптації не тільки через вищезазвані фактори, а також через посилення конкуренції, економічної циклічності та кон'юнктурності, проблемами виснаження природних ресурсів тощо. Реорганізація ставить за мету зменшення протиріч та усунення диспропорцій розвитку суб'єктів економіки та виходу на тренд стійкого розвитку. Саме в цьому, на наше глибоке переконання, міститься сутність державного регулювання інституціональних змін. Тренд інституціональних змін, який, за висловом Д. Норта, залежить від обраної одного разу інституціональної траєкторії (path dependence) [5], відбиває їх сутність і в остаточному підсумку — інституціональні зміни, націлені на здійснення інкрементальних заходів щодо розв'язання протиріч розвитку [2–4]. Однак це не виключає наявності відхилень, що можуть загострювати проблеми реорганізації та розвитку корпорацій. У результаті відбувається розви-

Рис. 1. Схема механізму формування інституціональних змін у сфері державного регулювання розвитку корпоративних структур

ток всіх учасників процесу: більш ефективні форми організації економічної, соціальної та політичної складових інституціонального простору еволюціонують, а неефективні відмирають. "Ефективними" інститутами вважаються ті, які, встановлюючи набір обмежень, приводять до економічного зростання [5, с. 118].

Таким чином, предметом обговорення виступають теоретико-методологічні основи інституціональних змін, які дозволяють розкрити їх природу та визначити напрями удосконалення. Найважливішим питанням, з нашої точки зору, є механізм змін, предметний розгляд якого актуалізується внаслідок:

- приведення рівня розвитку виробничих відносин у відповідність до рівня розвитку продуктивних сил;
- високої динаміки та важливості інституціональних перетворень для розвитку корпоративного сектору економіки;
- необхідності узгодження інституціональних змін щодо випереджуючого їх характеру як фактора, який змінює умови контрактів (наприклад, зміни відносних цін [5]).

Проведений аналіз з визначення вихідних причин (умов) інституціональних перетворень, змін відносних цін [5] показав, що механізм формування інституціональних змін можна ототожнювати з механізмом управління процесами розвитку економічних суб'єктів. З цього витікає, що механізм розвитку корпоративних структур може бути дієвим тільки за умови визначення реальних цілей. Категорія цілі входить до структури самого механізму та значною мірою впливає на його зміст. Цілі визначаються суб'єктом управління. Однак в інституціональному середовищі можуть відбуватися процеси, які розвиваються об'єктивно, незалежно від прагнення керівників, менеджерів, працівників, акціонерів та такі, що можуть діяти у протилежному до цілей напрямі.

Основними структурними складовими механізму державного регулювання (управління) є суб'єкт, об'єкт, цілі, ресурси, методи та форми управління. Суб'єкт обирає способи, методи та форми впливу, які застосовуються їм у процесі управління. Об'єктивним залишається остаточний результат управління. Принциповою ознакою змісту механізму регулювання виступає система заходів, їх динаміка та послідовність у процесі досягнення мети управління [6, с. 388—390].

Таким чином, механізм державного регулювання розвитку корпоративних структур полягає у формуванні інсти-

туціональних змін як системи правових, економічних, політичних засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на суб'єкти господарювання для досягнення встановлених цілей.

Головними суб'єктами формування інституціональних змін є органи державної влади, які наділені повноваженнями щодо законодавчої та виконавчої влади, та органи корпоративного управління, уповноважені здійснювати управління. Як правило, однією з цілей інституціональних змін учасники ринкового середовища вважають покращення інвестиційного клімату, що, в першу, чергу впливатиме на активізацію акціонування корпорацій [7; 8]. Ціль нижчого порядку може виражатися по-різному — від зміни податкового законодавства до Конституції. Найвпливовішими суб'єктами щодо інституціональної перебудови є держава та великі корпорації, управлінських вплив яких на інституціональне середовище може здійснюватися за механізмом, представленим на рис. 1.

Звичайно, реакція й вагомість відображених у механізмі збуджуючих факторів-мотиваторів — різні, мультиплікати́вний ефект — теж. Проте управлінська вітчизняна практика підтверджує значимість та високу кореляцію суб'єктивних факторів щодо сприйняття рішень [8]. На основі аналізу результатів функціонування

вітчизняних корпорацій ефективності їх інституціональних стратегій обґрунтовуються тим, що форми та дієвість впливу інституціональних норм визначаються цілями та ресурсами корпорації, залежать від результативності попереднього розвитку, ефективності впливу, які у сукупності стимулюють або пригальмовують розвиток [6; 9]. Методами інституціонального впливу можуть бути: ініціювання інституціональних змін як з боку законодавчої та виконавчої влади, так і з боку корпоративних структур; формування передумов інституціональних змін у системі законодавчої та виконавчої влади, бізнес-середовища; формування умов реалізації інституціональних змін у зацікавлених суспільних та бізнес-групах.

Форми реалізації інституціонального впливу: законодавча ініціатива органів державної влади; депутатський запит; інформація в ЗМІ; ініціативи центральних та регіональних виконавчих органів влади; ініціативи зацікавлених корпоративних структур; відкритий доступ до інформації про діяльність корпоративних структур; громадські обговорення тощо.

Логіка змін інституціонального середовища, тобто таких інституціональних норм, полягає у тому, що Україна, маючи великий науковий, трудовий, ресурсний потенціал, ще не розв'язала проблем визначення форм і методів організації нових технологічних зв'язків як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Пошук нових, сприятливих умов економічного розвитку господарських об'єктів має вивести їх з депресивного стану та забезпечити стійке економічне зростання. Таким чином, найчастіше інституціональне середовище складається з таких аспектів [10—12]:

- історичні передумови розвитку інституціонального середовища, які гальмують нормоутворюючу функцію державного управління;
- відсутність або незрілість інститутів ринкового вітчизняного середовища;
- недосконалість наукового обґрунтування економічних інститутів або їх слабкість, через що їх правове оформлення не знайшло підтримки з боку зацікавлених сторін.

Якість інституціонального середовища функціонування корпоративних структур потужно впливає на формування стратегій їх розвитку у різних галузях економіки. Аналіз інституціонального розвитку корпорацій галузевих виробництв [1—4] показав, що реалізація інституціональних стратегій супроводжується значними витратами. Тому оцінка ефективності державного регулювання інституціональних

заходів у стратегії корпоративного розвитку набуває актуальності. Методологічні підходи щодо обліку інституціональних факторів визначені недосконало [3; 4; 12]. З'ясувалось, що рівень трансакційних витрат та їх динаміка визначають доцільність державних заходів щодо змін інституціональної області функціонування корпорації. Відтак, інтеграційні стратегії розвитку корпорації повинні спиратися на теоретико-методологічні підходи оцінки ефективності інституціональних заходів з урахуванням особливостей галузевого розвитку.

В економічній теорії оцінка ефективності визначається як співвідношення результату дій до витрат, що ці дії мали. Для складних динамічних процесів оцінка заходів, крім інтегральних показників, повинна мати систему додаткових показників, які визначаються з позиції застосування різних підходів щодо оцінки ефективності заходів. Велика кількість наукових досліджень у цьому напрямі дещо змінила методологічні складові оцінки ефективності. За умов командно-адміністративної економіки категорія ефективності розглядалась як ключова у оцінці ефективності за всіма етапами суспільного виробництва. За останні роки в оцінці ефективності більше приділяється уваги ефективності окремих рішень і проектів, ризиків, інвестиційних проектів тощо [13; 14]. Визначаються наступні методологічні принципи щодо оцінки ефективності розвитку корпоративних структур, які можна систематизувати за науковими підходами: з позиції трансакційних витрат, з позиції набуття конкурентних переваг, з позиції фінансового менеджменту, з позиції корпоративного менеджменту, з позиції встановлення довготривалого стратегічного партнерства (державницький).

Корпоративна діяльність вимагає зростання ефективності не тільки виробничої сфери, а й інших сфер організації у корпоративній структурі, яку у ринкових умовах забезпечує система управління. Кількісна та якісна оцінка процесу управління ефективністю здійснюється на основі визначених показників, які мають адекватно відображати ефективність за видами діяльності та ступенем досягнення певної мети. Система цілепокладання визначає критерії ефективності функціонування корпорації, серед яких, на нашу думку, слід визначити ринкову вартість компанії, розрахованої, наприклад, за дисконтним методом розрахунку грошових потоків. Аналіз і вироблення цільових нормативів ефективності інституціональних заходів за показником вартості компанії та її активів дозволяє визначити не тільки поточний стан, а й потенціал фінансово-економічної діяльності компанії на перспективу, оскільки саме показник вартості капіталу інтегрує комплекс показників господарської діяльності компанії.

Інтегральний показник, який характеризує оцінку ефективності інституціональних змін у розвитку корпоративних структур, пропонується визначити способом зіставлення сукупного ефекту від інституціональних змін з трансакційними витратами, які витрачаються на їх реалізацію. Критерієм, що оцінює ефективність інституціональних змін, виступатиме максимізація дисконтованого чистого грошового потоку (NVP), оскільки саме останній адекватно відображає динаміку вартості компанії та довгострокову перспективу, конкурентоспроможність корпоративної структури щодо інвестиційної привабливості, а також надає можливість оцінити рівень їх впливу на зміни відносних цін і трансакційних витрат, прогнозувати та реалізувати стратегії підвищення конкурентоспроможності продукції/послуг у галузях економіки.

Важливим методологічним аспектом у питаннях оцінки ефективності інституціональних змін виступає поліфакторний підхід, який об'єднує інституціональне та мотиваційне управління, пов'язані з різновекторністю інтересів основних учасників у процесі державного регулювання розвитку корпоративних структур. Різні групи: власники, акціонери, менеджери, працюючі, держава, партнери — можуть мати неспівпадаючі інтереси в оцінці ефективності функціонування тієї чи іншої корпоративної структури. Кожен з учасників виділяє свої особливі пріоритети, за яким він буде визначати критерій ефективності та доцільності заходів. Тому постає необхідність знайти фактори ефективності, які були б актуальними для всіх цільових груп. З одного боку, інституціональний підхід в управлінні відбиває властиві саме державного регулюванню щодо спроможності підвищення ефективності інституціонального середовища функціонування корпоративних структур. З іншого — у багатьох ситуаці-

ях мотиваційне управління виявляється більш простим та ефективним, а максимальна ефективність досягається за рахунок сукупного використання інституціонального та мотиваційного управління.

ВИСНОВКИ

Запропонований теоретико-методологічний підхід до оцінки ефективності механізму формування інституціональних змін у сфері державного регулювання розвитку корпоративних структур на основі зіставлення сукупного ефекту від інституціональних заходів з позиції фінансового менеджменту корпорації щодо збільшення суми грошових коштів за рахунок оптимізації трансакційних витрат дозволяє визначити вплив інституціональних інструментів державного регулювання на обмеження та норми у діяльності учасників корпоративних структур, а також є показовим для інвесторів, кредиторів, акціонерів, партнерів і громадськості.

Принциповим моментом виступає динаміка змін та норм діяльності, що охоплюють широку та дуже важливу інституціональну сферу функціонування корпоративних структур та державного регулювання.

Перспективним напрямом подальших розвідок виявляється дослідження моделей інституціональних основ державного регулювання розвитку корпоративних структур в умовах високої динаміки та інформатизації управління.

Література:

1. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. д.э.н. А.А. Гриценко. — Х.: Форт, 2008. — 928 с.
2. Сірко А.В. Корпоративні відносини в перехідній економіці: проблеми теорії і практики / А.В. Сірко. — К.: Імекс, 2004. — 414 с.
3. Головкова Л.С. Сукупний економічний потенціал корпорації: формування та розвиток: монографія / Л.С. Головкова. — Запоріжжя: КПУ, 2009. — 340 с.
4. Радева М.М. Розвиток корпоративних підприємств в Україні: інституціональний підхід: монографія / М.М. Радева. — Запоріжжя: КПУ, 2010. — 336 с.
5. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки / Пер. з англ. І. Дзюб. — К.: Основи, 2000. — 198 с.
6. Оліфіренко А.Д. Формування механізму державного регулювання розвитку промисловості України в умовах глобалізації // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. — 2001. — № 4 (54). — С. 385—391.
7. Пустовіт Р. Теоретичний аналіз процесу інституціоналізації в постсоціалістичних економіках / Р. Пустовіт, М. Овчарук // Економіка України. — 2008. — № 6. — С. 14—26.
8. Мазур В. Привлечение иностранных инвестиций в металлургическую и химическую промышленность Украины // В. Мазур, О. Смирнова // Экономика Украины. — 2001. — № 9. — С. 33—36.
9. Назарова Г.В. Організаційні структури управління корпораціями: наукове видання / Г. В. Назарова. — Х.: Видавництво ХДЕУ, 2004. — 408 с.
10. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, професора Іванова Ю.Б., д-ра екон. наук, професора Тищенка О.М. — Х.: ВД "ІНЖЕК", 2006. — 384 с.
11. Розвиток корпоративізму і корпоративних відносин в економіці України / За ред. чл.-кор. НАН України В.І. Голікова. — К.: Інститут економічного прогнозування, 2002. — 304 с.
12. Кіндзерський В. Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України / В. Кіндзерський // Економіка України. — 2010. — № 5. — С. 4—15. — № 6. — С. 14—22.
13. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань европ. інтегр. України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
14. Державна програма розвитку внутрішнього виробництва. Затверджено постановою Кабінету міністрів України від 12 вересня 2011р. № 1130. — Електронний ресурс: [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-p>.

Стаття надійшла до редакції 03.07.2012 р.